

և միայն Նորա մօտ կեանք որոնել տալիս որ միակ կենդանին է և կենդանարար՝ Յարուցեալ Բրիստոս։— Եւ մենք սողո՞ւմ ենք գետնի երեսին և գէպի վեր, գէպի անմահութեան Արեգակը նայել չկարողանալով՝ ցած ենք նայում, այդտեղ, ամենակուլ ոչնչութեան մօտը գրկի մէջ կենդանութիւն որոնում— և կասկածում ենք, մեր փոքրիկ ուղեղով ժխտում ու հեգնում, թէ մի ուրիշ վսեմ կեանք կայ, մի կենդանութեան Արեւ կայ վերեւ... Բայց Բրիստոսի եկեղեցին չի կասկածում. հաւատոյ անշարժ հիման վերայ հաստատուած եկեղեցին հարիւր հազարների բերանով կանչում ու քարոզում է ի սփիւռս աշխարհի՝ այսօր, ինչպէս դարեր առաջ, ինչպէս յախտեան. Բրիստոս յարեաւ, ալէլուիա... Բրիստոս, Բրիստոս յարեաւ, ալէլուիա:

ՅԻՍՈՒՍ ՄԱՀՈՒՄՆ ՀԱՆԴԷՊ.

Բրիստոսեայ աշխարհը չունի աւելի թանկագին մի գանձ, քան եթէ Յիսուսի պատկերը այն շարաթուայ ընթացքում, երբ Նա դէմ առ դէմ կանգնած էր մահուան առաջ: Անսահման մեծ է եղել Նա ամեն ժամանակ, բայց թող ներուի ամենայն պատկանօք ասել՝ երբէք այնչափ մեծ, որչափ այս սոսկալի անձկութեան օրերում: Ամենազօրեղ և ամենաքնքոյշ, ամենաստուածային և ամենամարդկային գծերը Նորա բնութեան հըրապարակ են ելնում այստեղ, ինչպէս առաջ երբէք չէին ելեր:

Երուսաղէմ եկաւ Նա կատարելապէս համոզուած: որ պէտք է մեռնի: Մի ամբողջ տարի այդ իրողութիւնը շարունակ Նորա աչքի առաջ էր եղել, և վերջապէս վրայ հասաւ այն, ինչ որ վաղուց նախատեսուած էր: Նա գիտէր, որ Իւր Հօր կամքն էր այդ և երբ ժամն եկաւ՝ վեհ հաստատամտութեամբ ուղղեց քայլերը գէպի օրհասական վայրը: Արդարեւ առանց ներքին բուռն մաքառման չեղաւ այդ, միմեանց հա-

կազիր յոյզեր՝ անձուկ և ոգևորութիւն, երկարատեւ ամենադառն թախիժ, յաղթական ցնծութիւն և ամենավսեմ խաղաղութիւն փոխէփոխ յաջորդում էին Նորա հոգւոյ մէջ, ինչպէս լայնատարած ովկիանոսի զայրագին կոհակներն ու մեղմ ալիքը:

Շատերը դժուարացել են Յիսուսին այն բնական տաքնապը վերագրել, որ մարդ ունենում է մահուան առաջ, բայց անշուշտ անհիմն տեղը: Այդպիսի տաքնապը մի բոլորովին անմեղ զգացումն է, որ դուցէ և աւելի զօրեղ էր Նորայ քան մեր մէջ. որովհետեւ Նորա մարմնական կազմուածքն անտրտա էր և կատարեալ: Պէտք է չմոռնալ, թէ որչափ երիտասարդ էր Նա՝ հազիւ երեսուն և երեք տարեկան. կեանքը բոլոր ուժով եռում էր Նորա մէջ, գործելու տենչով լի էր Նա: Սպանել այդ եռանդը, մահուան սառն գրկի մէջ թաղել կեանքի լոյսն ու ջերմութիւնը՝ պէտք է անչափ դէմ լինէր Նորա ներքին մղման: Երկուշարթի օր պատահած մի գէպը սաստիկ յուզեց Նորա մէջ այդ կսկծալի բնազդումը: Ինչ որ, տօնի համար եկած, հեթանոսներ երկու առաքեալների միջոցաւ ցանկութիւն յայանեցին՝ մի տեսակցութիւն ունենալ Նորա հետ: Այդ ժամանակ շատ հեթանոսներ կային բնդարձակաժառաղ յունախօս աշխարհի զանազան կողմերում, որոնք, տիրող անաստուածութիւնից և զղուելի անբարոյականութիւնից խոյս տալով՝ իրենց մէջ բնակուած հրէաների կրօնին էին ապաւինում և այդպէս ինհովայի պաշտօնականներ դառնում: Այդ կարգին էին պատկանում երեւի նաեւ եկողները: Բայց նոցա խնդիրը այնպիսի մտքեր յառաջ բերաւ Յիսուսի մէջ, որոնց մասին նոքա չէին երազել անգամ: Ինչպէս երևում է Նա Իւր ամբողջ գործունէութեան ընթացքում միայն՝ երկու երեք անգամ էր շփուել Իւր երկրից զուրս գտնուող աշխարհի ներկայացուցիչների հետ: Նա ուղարկուած էր Իսրայէլի կորած ոչխարների համար: Սակայն իւրաքանչիւր անգամ, երբ Նա հեթանոսների հետ գործ էր ունեցել՝ այնպիսի հաւատ, պատրաստակամութիւն և ազնիւ վարմունք էր տեսել, որ ինքն իսկ հրէաների անհաւատութեան, կոպտութեան և

զճուճ բարքի հետ համեմատելով՝ հակադիր էր գտնում: Որչափ զօրեղ պէտք է լինէր Սորա մէջ փափաղը՝ Պաղեստինի սահմաններն անցնել և այսպիսի պարզ ու ազնիւ բնաւորութեան տէր ազգերի այցելել: Սորա հոգու առաջ շատ անգամ պէտք է պատկերացած լինի զործունէութեան այն ասպարէզը՝ որ յետոյ Պօղոս անցաւ՝ երկրէ երկիր տանելով և արեւմուտքի զլիսաւոր կենդրոններում քարոզելով փրկութեան աւետարանը: Ինչպիսի՞ ուրախութիւն պատճառած կլինէր Իրեն Յիսուսին, եթէ կարողանար այդ ասպարիզի վերայ ոտք դնել: Սորա անսահման սիրոյն և մեծ եռանդին ինչպէ՞ս համապատասխան կլինէր այգօրինակ զործունէութիւնը: Յիշեալ հեթանոսների այցելութիւնը այդպիսի մտածմունքների մի մեծ յորձանքով ուղղեց անշուշտ Սորա հոգին: Փոխանակ նոցա խնդիրն ուշադրութեան առնելու՝ Ինքն իւր մէջ խորասուզուեց Սա. Սորա դէմքը մեայլեց և ներքին յուզումից սարսեց ամբողջ կազմուածքը: Սակայն շուտով ժողովեց Սա Իրեն և ընթացք առաւ այն մտածմունքներին, որոնցով վերջին օրերս զօրացնում էր իւր հոգին. «Եթէ ցորենի հատը հոգի մէջ ընկնելով չմեռնի՝ ինքը միայն կմնայ. իսկ եթէ մեռնի՝ շատ արդիւնք կբերէ»: Սոսկ երբոր բարձրանամ երկրի վերայից, բոլորին կը ձգեմ ինձ մօտ: Որքան սոսկալի ու ճնշող լինէր մահուան դաղափարը՝ Սորա հայեացքը դերեղմանի միւս կողմն էր թափանցում և Սա վստահ էր, որ իւր անձնազոհութեան թողած ազդեցութիւնն անչափ աւելի մեծ պէտք է լինի, քան թէ անձնապէս քարոզելը հեթանոսաց մէջ երբեքիցէ ազդել կարող էր: Եսմենայն դէպս մահ էր օրոշուած Սորա համար իւր չօր կողմից: Այդ էր վերջին և ամենամեծ մխիթարութիւնը, որով Սա այժմ ինչպէս և ուրիշ անգամ նման դէպքերում, սփոփում էր իւր հեղութեամբ և վստահութեամբ լի սիրտը. «Այժմ իմ հոգին վրդովուած է, և ի՛նչ ասեմ: Հայր, ազատիր ինձ այս ժամից: Սակայն դորա համար եկայ այս ժամին: Հայր, փառաւորիր Բո անունը»:

Մահը մօտեցաւ Յիսուսին ամեն տեսակ սարսափների ուղեկցութեամբ: Սա պէտք

է զոհ գնար իւր հեռեկոյններից մէկի մատնութեան, որին Ինքն ընտրել և սիրել էր: Իւր սեփական ազգը պէտք է խլէր Սորա կեանքը, իւր սրտին ամենամօտ քաղաքում: Սա յայտնուել էր՝ իւր ժողովրդին՝ մինչև երկինք բարձրացնելու համար, և սիրել նորան անձնուէր սիրով՝ ամենալուրջ և ամենասրտեղանդուն աշխատութեամբ ծանօթացած լինելով Սորա անցեալին և այն մարդոց պատմութեան, որոնք նոյնպէս սիրել էին այդ ժողովուրդին, այլև ունենալով նախազգացումն այն ամէնի, ինչ որ ինքը պէտք է յանձն առնէր նորա համար: Եւ սակայն իւր մահը հազար անէծք պէտք է բերէր Պաղեստինի և Երուսաղէմի վերայ, թէ ինչպէ՞ս պարզ կերպով տեսնում էր Սա դալիքը՝ ցոյց են տալիս Մատթ. ԻԴ, զլուխ բերուած մարդարէական խօսքերը, որ Սա ասաց երեքշաբթի ծաշից յետոյ իւր աշակերտներին՝ Չիթենեաց լերան կողի վերայ նստած, դատապարտեալ քաղաքը ոտքերի տակ: Իսկ թէ ինչպիսի կսկիծ էր պատճառում Սորան այս տեսքը, երեւեցել էր արդէն կիրակէ օրը՝ յաղթանակի այն ժամին, երբ ողբորում ամբողջ Սորան լեռան ի վայր տանում էր. Սա կանգ առաւ այն տեղը, ուր քաղաքը միանգամից բացուում էր աչքի առաջ, և ողբ ու արտասուքով նորա օրհասը զուշակեց: Երուսաղէմի հարսանեաց օրը պէտք է լինէր այդ օրը, երբ նորա մօտ էր դալիս Աստուծոյ Որդին՝ իւր փեսան, իսկ մահուան դժգոհութիւն էր պատել նորա դէմքը: Սա, որ այդ Երուսաղէմն այնպէս զգուել կկամենար, «Ինչպէ՞ս հաւը իւր ձագերին թեւերի տակ է ժողովում», տեսնում էր արդէն արձիւններին օգի մէջ սաւառնելիս՝ պատրաստ նորան պատառ պատառ անելու:

Այդ շաբաթ Սա երեկոները Բեթանիա էր գնում: Հաւանականաբար զիշերներն անց էր կացնում մեծ մասամբ առանձնացած, դուրսը: Մենակ պտտում էր Սա բլուրի դաղաթին կամ այն ձիթենեաց ծառաստաններում և պարտէզներում: Որոնցով պատած էին նորա կողերը: Եսմախ երեւի իջնում էր Սա այն ծանապարհով, որով անցել էր մի քանի օր առաջ հանդիսաւոր գնացքը, և երբ այն կէտից, ուր կանգ էր առել, նայում էր

ձորն ի վայր՝ դէպի լուսնի լուսոյ մէջ նիրհոյ քաղաքը — ընդհատում էր գիշերային լուսութիւնը դառն ողբերով աւելի դառն՝ քան այն «վայ» երբ որոնք սարսափեցրել էին ամբոխին, բայց և կրկնում էր անշուշտ օրաի խորքում այն մեծ ճշմարտութիւնները, որ արտասանել էր հիթանոսների ներկայացած միջոցին:

Սոսկալի էր Նորա միայնութիւնը: Ամբողջ աշխարհը Նորա գէմ էր. Նրուսադէմը կատաղի ատելութեամբ Նորա արիւնն էր խնդրում. դաւառացի հաղարաւոր ամբոխը հիասթափուած շրջել էր երեսը Նորանից: Ոչ մէկը իւր աշակերտներէից, և ոչ իսկ Յովհաննէսը, գաղափար ունէր օրհասական դրութեան մասին կամ ընդունակ էր մասնակից լինել Նորա մտածմունքներին: Ամենադառն կաթիլն էր այդ այն բաժակի մէջ, որ Նա պէտք է ըմպէր: Նա կարիք էր զգում, ինչպէս ոչ ոք զգացել է երբեք, մահից յետոյ և աշխարհի վերայ ապրելու: Այն գործը, որ Նա սկսել էր, պէտք է չմեռնէր: Բոլոր աշխարհի համար էր այն և պէտք է սերունդէ սերունդ անցնէր, երկրագունտի բոլոր կողմերը թափանցէր: Բայց իւր մեկնելուց յետոյ աշակերտների ձեռքին պէտք է մնար այդ գործը, որոնք այժմ այնչափ թոյլ էին, անսիրտ և ազէտ: Ընդունակ պէտք է լինէին նոքա այդ կոշումն ի գլուխ հանելու: Զե՞ որ նոցանից մէկն արդէն մասնիչ էր դարձել: Միթէ Նորա գործը, Նորա հեռանալուց յետոյ՝ այդպէս էր երեւի շնչում Փորձիլը — պէտք է չոնչանար և աշխարհի վերածնութեան համար կազմած հեռաւոր ծրագիրները յօգս ցնդէին: Ինչպէս երեւակայութեան մի անհիմն կերտուածք:

Եւ սակայն մենակ չէր Նա: Պարտեզի մութ ստուերների ներքոյ և Զիթենեաց լեռան բարձունքներում Նա որոնում էր այն անսպառ աղբիւրը, որ կազդուրել էր իրեն պակաս թախծայի օրերում և կազդուրել կարող էր նաեւ այս սոսկալի անձկութեան մէջ: Նորա Հայրն իւր հետ էր, և «աղաչանք ու պաղատանք նուէր բերելով՝ ուժգին ձայնիւ և արտասուօք... լսելի եղաւ տաղնապի միջից» (Երբ. Եծ.): Նա սիրովում էր իրեն այն մտածմունքով, որ իւր հօր կատարեալ սէրն ու

իմաստութիւնն են անօրինել այն ամէնը, ինչ որ պէտք է հանդիպէր իրեն, և որ այդպիսով իւր հօրն էր փառաւորում և գլուխ հանում իրեն յանձնած գործը: Այդ կարող էր ցրուել ամեն երկիւղ և լեցնել Նորան անձառելի ու ամենալսեմ ուրախութեամբ:

Վերջապէս վախճանը մօտենում էր: Եկաւ հինգշաբթի երեկոն, երբ Նրուսադէմում իւրաքանչիւր տան պատէքի դառն էին ճաշակում: Նա ևս տաներկու աշակերտներով սեղան նստաւ պատէքը վայելիլու: Նա գիտէր, որ այդ իւր վերջին գիշերն էր երկրի վերայ՝ հրաժեշտի հացկերոյթը իւրայինների հետ: Նորա կեանքի ամենանշանաւոր երեկոն էր այդ Նորա հօգին ծփում էր աննկարագրելի քնքշութեամբ և վիհութեամբ: Յիբաւի երեկոյթի սկզբում ինչ ինչ ստուերներ ընկան այդ պայծառութեան վերայ, բայց շուտով տեղի տուին, և ռանալուայի, ճաշկման, հաղորդութեան խորհուրդի հաստատութեան, հրաժեշտի խօսքերի և քահանայապետական աղօթքի միջոցին հանգէս բերաւ Նա իւր բարձր էութեան բոլոր փառքը: Կատարելապէս անձնատուր էր եղել Նա բարեկամական զգացումներին՝ դէպի իւրայիններն ունեցած սիրուն, որ սահման չունէր, և կարծես մոռացած նոցա բոլոր թերութիւնները՝ զուարճանում էր նոցա ապագայ յաջողութիւններով, և իւր դատի յաղթանակը նախատեսելով: Ոչ մի ստուեր չէր սքողում այլեւ Նորա գէպի իւր Հայրն ուղղած հոյեացքը և չէր պղտորում այն գոհունակութիւնը, որով դիտում էր իւր կատարման կեալին հասած գործը: Կարծես չարչարանքն արդէն անցել էր և յարութեան փառքը փայլատակում էր իւր շուրջ:

Սակայն շուտով տաղնապի ժամն ևս հասաւ: Կէս գիշերին սեղանից ելնելով՝ նոքա անցան Նրուսադէմի փողոցները, արեւելեան դռնից դուրս ելան և զիմեցին դէպի Կեղրոնի ձորի միւս կողմը, Զիթենեաց լեռան ստորոտում գտնուող մի շատ ծանօթ տեղ՝ Դեթսեմանի պարտեզը: Այդտեղ տեղի ունեցաւ այն զարհուրելի այն անմոռաց մաքառումը: Վերջին ծնշումն էր դա այն թախծայի անձկութեան, որի գէմ կոչւ էր վարել ամբողջ շարաթուայ ընթացքում Նորա առ Հայրն

ունեցած ուրախական վստահութիւնը և ընթրիքի միջոցին իւր դադաթմակէտին հասել: Այդ վերջին ծիգն էր փորձութեան որից Նա աղատ չէր եղել երբեք կեանքում: Բայց մենք պատկառում ենք այդ վսեմ բոլորէն մանրամասն քննելու: Մենք դիտենք, որ մեր լեզուն բառեր չունի նորա խորհուրդը բացատրելու համար: Եւ ինչպէս կարող ենք մենք ամենափոքր չափով իսկ զգալ և գնահատել այն, որ գլխաւոր կէան էր այդտեղ՝ ամբողջ աշխարհի Նորա վերայ ծանրացող մեղքի ճշշումը, որ պէտք է քաւէր Նա:

Սակայն մաքառումը կատարեալ յաղթութեամբ վերջացաւ: Մինչդեռ թշուառ աշակերտները քնով էին անցրել զայլք օրհասի նախապատրաստութեան ժամը: Նա ինքը բոլորովին կազմ ու պատրաստ էր: Նա յաղթել էր փորձութեան վերջին խորտումներին, անցրել մահուան դառնութիւնը, և կարող էր այժմ յառաջ քայլել բոլոր պատահարների հանդէպ՝ անվրդով խաղաղութեամբ և այնպիսի վեհ արժանաւորութեամբ, որ Նորա չարչարանքն ու խաչելութիւնը մարդկային աղքի պարծանքն է դարձնում: *

ՅԻՍՈՒՍ ՀԱՆԳՈՒՑԻՉԷ.

«Եկեալ առ իսր ամենայն վստակեայք և բնուաւորք, և ևս հանգոցից զմեզ. առեք զլուծ իմ ի մեզ և ուսարոք յինքն, զի հեղեմ և խնամքն առ իսր, և զսոյս հանգիստ ամեն ձերոց. զի լուծ իմ քաղցր է, և բնու իմ փոքրոգի»:

Մատթ. ԺԱ. 29—30.

ՄԵՐ կեանքի գրեթէ բոլոր կարեւոր հանգամանքներում մենք եկեղեցի ենք դիմում, եկեղեցւոյ սրբազան խորհուրդներով նուիրադրութեամբ մեր արարքը. եթէ վշտի և նեղութեան մէջ ենք՝ եկեղեցւոյ բեմից ելած խօսքը մեզ մխիթարել և խրախուսել կարող է, եթէ ուրախութեան և յաջո-

ղութեան մէջ՝ ուղիղ, աստուածահաճոյ ընթացք տալ մեր զգացումներին ու մտքերին, ամբարտաւանութիւնից հեռու պահել, ամեն բարիք իբրեւ Աստուծոյ կողմից անարժանապէս ընդունած պարգև նկատելու և ամենայն երկիւղածութեամբ գոհանալու վարժեցնել: Սակայն ամեն դէպքում մենք հաւասար կերպով չենք կարիք զգում եկեղեցի դիմելու և Աստուծոյ խօսքը լսելու. շատ անգամ կրաւականաբար գուցէ կեանքի սովորական կանոններով և սփոփանք ու քաջալերութիւն մեր անմիջական շրջապատի մէջ կգտնենք. մի վիճակ կայ յամենայն դէպս, ուր մեր շրջապատը և նորա հետ ունեցած ոչ մի երկրաւոր կապ մեր ներքին պահանջներին բաւականութիւն տալ չէ կարող:—Նրբ մի ահագին հոգս մեր սրտի վերայ ծանրանում է կամ այնպիսի դառնութիւն համակում նորան, որ մեր ձեռքից իսկ փախչել, ծովը նետուել կամ օդի մէջ կախուել կկամենայինք, որ մեր վերքը ոչ ոքի առաջ բանալու հնարաւորութիւն չունինք՝ չենք տեսնում ոչ մի բժիշկ, որ նորա մէջ թաղնուած ցաւը հասկանար, վրան սպիղանի զննելու, կամ կտրել հանելու հնարը իմանար... տաքնապի այդ ժամին, երբ մենք վտնականի մէջ փակուած առիւծի նման զայրանում կամ ծուղակն ընկած անզօր թռչնակի նման կծկուում ենք, վճատում և մէկը չկայ, որ մեզ աղատութիւն, հանգիստ շնորհէ մեր հոգու վերայ ծանրացող անտանելի բեռը բառնայ՝ ս. Եկեղեցւոյ բեմի վերայից իւր մօտ է կանչում մի մեղմ, հոգեպարար, երկնային ներգաշնակութեամբ հնչող ձայն, աշխարհի Փրկչի հանգուցիչ ձայնը՝ «Եկեալք առ իսր, եկ և դու, եկէք ամենքդ, որ հոգեկան ցաւերի բեռան տակ ճշուած էք և վաստակած, Նա ձեզ կսովորեցնեմ թէ ուր պէտք է հանգիստ ու թեթեւութիւն գտնէք, ցոյց կտամ ապալթէ ինչպէս կգտնէք ձեր հանգստութիւնը, կբացատրեմ նաեւ զաղանիքն այն ամենաբուժ գեղի, որ ձեր ցաւերը միշտ ամօքել կարող է և թոյլ չտալ որ նոքա տեղ ու ճարակ գտնեն ձեր սրտում... «Եկեալք առ իսր...»:

* Թարգմ. Rev. J. Stalker, The Life of Jesus Christ գրքից. տես. Արարւմ. փետր. 1898 թ.

Այո՛, ուրիշ ուր, եթէ ոչ Նորա մօտ միայն, որ անարուեստ բժիշկն է բոլոր հի-